

Kielen oppimista tutkimassa

Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.): *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas.* Helsinki: Finn Lectura 2011. 220 s. ISBN 978-951-792-494-8.

Kieltä tutkimassa: Tutkielman laatijan opas on kielen oppimista, opettamista ja arviointia koskevan tutkimuksen teon käsikirja. Toimittajat ovat toisen ja vieraan kielen oppimisen ja opettamisen alalla toimivia professoreita: Paula Kalaja ja Hannele Dufva Jyväskylän yliopiston kielten laitoksesta sekä Riikka Alanen Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskukselta. Myös muut artikkelien kirjoittajat yhtä lukuun ottamatta ovat Jyväskylän yliopiston tutkijoita. Kielen oppimisen, opettamisen ja arvioinnin tutkimisesta ei ole aikaisemmin ilmestynyt suomeksi vastaavaa menetelmiä ja tutkimusaiheita esittelevää teosta. Soveltavaa kielentutkimusta ylipäätään on kyllä esitelty esimerkiksi Kari Sajavaaran ja Arja Piirainen-Marshin toimittamassa teoksessa *Näkökulmia soveltavaan kielentutkimukseen* (2000). Varsinaista menetelmäkirjallisuutta ei kuitenkaan suomeksi ole ollut saatavilla, joten tällä kirjalla on todennäköisesti kysyntää.

Soveltava kielentutkimus sijoittuu monien tieteenalojen risteämään, ja siksi yhtenäisen metodikirjan rakentaminen on hankalaa. Esimerkiksi kielididaktiikka onkin aina tarpeen mukaan lainannut metodeja muun muassa kieli-, kasvatustieteiden, tilastotieteiden ja yhteiskuntatieteiden. Englanninkielisiä käsikirjoja toisen ja vieraan kielen oppimisen ja opettamisen tutkimiseen toki on tarjolla, mutta niitä leimaavat aina englanninkielisten

maiden tutkimusperinteet, ja näin ollen niiden tarjoama tieto ei välttämättä ole sellaisenaan suoraan sovellettavissa suomalaiseseen tutkimukseen. Perustietoa tarjoavia teoksia ovat esimerkiksi *An introduction to Second Language Acquisition research* (Diane Larsen-Freeman & Michael H. Long, 1991) ja *Doing Second Language research* (James Dean Brown & Theodore S. Rodgers, 2002), jotka mainitaan myös *Kieltä tutkimassa* -kirjan ensimmäisen luvun monipuolisessa kirjallisuusluettelossa. Luettelossa esitellään tutkimuksesta ja menetelmistä lisätietoa tarjoavia teoksia. Luetteloon olisi sopinut lisäksi muun muassa *Handbook of research in second language teaching and learning* (toim. Eli Hinkel, 2005), joka esittelee kattavasti muun muassa toisen ja vieraan kielen oppimista, opettamista, testaamista ja arviointia sekä niiden tutkimista.

Tutkimusaiheita ja -menetelmiä

Ensimmäisessä luvussa Kalaja, Alanen ja Dufva esittelevät tutkimuksen tekoa yleisellä tasolla. Luku toimii johdantona aloittelevalle tutkielman tekijälle. Muun muassa käsitteet tiede ja tutkimus selitetään perin pohjin. Tutkimuksen tekeminen esitetään nelivaiheisena prosessina, johon kuuluvat aiheeseen perehtyminen, tutkimuksen suunnittelu, tutkimuksen toteuttaminen eli aineiston keruu ja analyysi sekä tutkimuksen raportointi. Kirjoittajat antavat selkeät vastaukset keskeisiin tutkimuksen tekoon liittyviin peruskysymyksiin: Mikä on hypoteesi? Mitä ovat laadullinen ja määrällinen tutkimus? Entä mitä tarkoitetaan reliabiliteetilla ja

validiteetilla? Näin termit tulevat opiskelijalle tutuksi. Myös tutkimusetiikka nostetaan esille heti ensimmäisessä luvussa. Kirjoittajat korostavat tutkimuksen prosessiluonnetta: prosessi voidaan käsittää ”tutkimusmatkaksi” (s. 26).

Muissa luvuissa otetaan tarkastelun kohteeksi joko tutkimusaihe tai -menetelmä. Mahdollisista tutkimusaiheista soveltavan kielentutkimuksen alalla esitellään oppijankieli, luokkahuonevuorovaikutus, narratiivit eli (oma)elämäkerrat, ääntäminen ja kielitaidon arviointi. Tutkimusmenetelmistä keskusteluanalyysi, etnografinen lähestymistapa, valokuva tutkimusmetodina, haastattelu, kysely, kokeelliset menetelmät ja kielitaidon arviointi tutkimusvälineenä ovat saaneet omat lukunsa teokseen. Kaikissa menetelmiä esittelevissä luvuissa on kuitenkin mukana esimerkkejä, joten myös niistä saa vinkkejä tutkimusaiheen valintaan.

Mikä tutkimusaiheeksi?

Toisessa luvussa Maisa Martin ja Riikka Alanen keskittyvät esittelemään oppijankieltä tutkimuksen kohteena. Tutkimusmateriaalina ovat siis oppijoiden tuotokset ja tarkasteltavana ilmiönä esimerkiksi jonkin tietyn kielellisen piirteen (esim. englannin kysymyslauseet ja suomen negaatio) kehittyminen oppijankielessä. Oppijankieli ja sen kehitys ovat hyvin perinteisiä tutkimusaiheita toisen ja vieraan kielen oppimisen tutkimisessa ja ansaitsevat siksi oikeutetusti oman lukunsa Kieltä tutkimassa -teokseen. Martin ja Alanen korostavat, että pienimuotoisillakin tutkimuksilla on merkitystä oppijankielen kehittymisen tutkimisessa, sillä tieto kumuloituu. Yhtä kielenoppimisteoriaa tai -mallia on hankala kehittää yhden tutkijan toimesta tai yhden kielen

pohjalta. Siksi kirjoittajat kannustavat jo esimerkiksi kandidaatintutkielmassa testaamaan jotakin väittämää pienehkönkin aineiston avulla. Pienenkin tutkimuksen merkitystä korostetaan, mutta kirjoittajat kuitenkin alleviivaavat sitä, että tutkimuksen teoreettinen viitekehys on kuvattava tutkimusraportissa selkeästi, jotta tutkimuksen tuloksia voitaisiin vertailla muihin tutkimuksiin. Aloitteleva tutkija saa näin huomionarvoisia vinkkejä. Oppijankielen tutkimiseen liittyviä keskeisiä käsitteitä kuten *välikieli*, *fossiloituminen* ja *äidinkielen siirtovaikutus* nostetaan myös esille. Martin ja Alanen mainitsevat mahdollisiksi lähestymistavoiksi oppijankielen tutkimiseen muun muassa virheanalyysin, jonka he kuitenkin toteavat olevan riittämätön analyysimenetelmä (s. 34). Lähestymistavaksi voisi heidän mukaansa ottaa myös kielenoppimisteorioita tai -malleja, kuten Pienemanin prosessoitavuusteorian, Batesin ja MacWhinneyn kilpailumallin, Krashenin monitorimallin tai Sharwood Smithin MOGULin (Modular Growth and Use of Language). Vaikka Martinin ja Alasen artikkelin ideana onkin esitellä oppijankieltä ja sen eri laatupiirteitä (mm. sujuvuus, tarkkuus, kompleksisuus) tutkimuskohteena, olisi edellä mainittujen lähestymistapojen lyhyt esittely tuonut artikkeliin lisää syvyyttä.

Mahdollisia tutkimusaiheita ja -kohteita esitellään myös kirjan muissa luvuissa. Tarja Nikula ja Leila Kääntä käsittelevät kolmannessa luvussa luokkahuonevuorovaikutuksen tutkimusta vieraan kielen oppimisen tutkimuksen, pragmaattisen kielentutkimuksen ja keskusteluanalyysin näkökulmista. Seitsemännessä luvussa Paula Kalajan aiheena on kielenoppijuuden tutkimus ja narratiivien eli (oma)elämäkertojen käyttä-

minen tutkimusaineistona. Esimerkeissä englannin kielen yliopisto-opiskelijoiden kirjoittamista tarinoista tutkitaan muun muassa sankaritarinajaksoja, attribuutioita ja metaforia. Yhdennessätoista luvussa Riikka Ullakonojan ja Hanna Anttilan aiheena on ääntämisen tutkimus. Huomiota kiinnitetään teknisiin apuvälineisiin niin aineiston keruussa kuin sen analyysissäkin (esim. Praat-ohjelma).

Erilaisia menetelmiä

Neljännessä luvussa Niina Lilja esittelee keskusteluanalyysia kielen oppimisen tutkimisen menetelmänä käyttäen esimerkkinä omaa väitöskirjatutkimustaan. Kuten Lilja toteaa, keskusteluanalyysi on kielen oppimisen tutkimisessa uusi metodi (s. 69 ja 76). On siis virkistävää, että vasta vähän käytetty menetelmä on saanut oman lukunsa kirjaan. Lilja lähtee liikkeelle johdannossa konkreettisella esimerkillä, mikä herättää lukijan mielenkiinnon. Sen jälkeen esitellään keskusteluanalyysi ja sen taustat. Keskusteluanalyysissa autenttisia vuorovaikutustilanteista pidetään ensisijaisena tutkimusaineistona, mutta nykyään myös institutionaalisia tilanteita (kuten luokkahuonevuorovaikutus) tutkitaan sen avulla (s. 71). Keskeisintä on analysoida vuorovaikutusta sen kontekstissa. Koska keskusteluanalyysissa kaikkia aineiston yksityiskoh- tia on aluksi pidettävä merkityksellisenä, tutkimuskysymys täsmentyy aineiston analyysin myötä. Keskusteluanalyysin yleisen esittelyn jälkeen Lilja käy huolellisesti läpi koko keskusteluanalyttisen tutkimusprosessin aineiston hankinnasta tulosten raportointiin. Hän esittelee samalla esimerkkejä väitöskirjatutkimuksestaan ja tuo esille analyysin aikana tekemiään käytännönläheisiä huomioita. Luvussa neljä

ja sen liitteessä lukija tutustuu myös litte- rointimerkkeihin, joihin kaikki suullisen materiaalin tutkimisesta kiinnostuneet ennemmin tai myöhemmin törmäävät. Lilja korostaa litteraation tarkkuutta ja sen vaikutusta aineiston analyysiin, mutta toteaa litteraation olevan loppujen lopuksi vain tutkijan apuväline ja nauhoitteen ensisijainen aineisto. Lilja kehottaakin kiinnittämään huomiota aineiston nauhoitus- ten huolelliseen suunnitteluun ja laatuun. Nämä konkreettiset vinkit auttavat aloit- televaa tutkijaa toteuttamaan tutkimuk- sensa huolellisesti.

Anne Pitkänen-Huhta käsittelee vii- dennessä luvussa etnografisen tutkimuk- sen toteuttamista esimerkkinään Tarja Nikulan kanssa tehty tutkimus englan- nin kielen roolista suomalaisten nuor- ten arjessa. Kuudennen luvun pohjana Sari Pietikäinen käyttää saamenkielisten lasten parissa tekemäänsä tapaustutki- musta, jonka avulla hän esittelee valoku- van käyttämistä tutkimusmetodinä kie- lentutkimuksessa. Kahdeksannessa lu- vussa Hannele Dufva käsittelee haastat- telua aineistonkeruun menetelmänä. En- sin kirjoittaja esittelee tutkimushaastat- lun eri tyyppisiä ja taustaa, minkä jälkeen haastattelun toteuttamisvaiheet, haastat- teluaineiston analyysi ja raportointi käy- dään läpi huolellisesti. Yhdeksännessä luvussa Riikka Alasen tavoitteena on auttaa ” tutkijoita laatimaan selkeä, hel- posti analysoitavissa oleva ja omiin tut- kimuskysymyksiin sopiva kyselylomake” (s. 146). Alanen selvittää kyselyn laatimi- seen ja toteuttamiseen liittyviä kysymy- siä sekä selittää muun muassa aineiston tilastollisessa analyysissä vastaantulevia käsitteitä. Kymmenennessä luvussa esitel- lään monenlaisia tutkimuskohteita (esim. opetuksen tutkimus, toisen tai vieraan kielen oppimisen kulku) ja niihin sovel-

tuvia kokeellisia menetelmiä. Maisa Martin käy läpi vaiheet tutkimusidean saamisesta aina tutkimusraportin kirjoittamiseen. Lopuksi viimeisessä luvussa Ari Huhta ja Mirja Tarnanen esittelevät kielitaidon arviointia sekä tutkimusvälineenä että tutkimuksen kohteena. Lisäksi luvussa paneudutaan tarkemmin kysymyksiin muun muassa aineiston koosta ja tutkimuksen tilastollisesta yleistettävyydestä sekä laadullisten ja määrällisten tutkimusmenetelmien eroista.

Toimituksellisia huomioita

Kieltä tutkimassa tarjoaa käytännöllisiä vinkkejä niin itse tekstissäkin kuin myös erillisiin laatikoihin koottuna (esim. Tutkimussuunnitelman muistilista s. 12, Aineiston tutkijan huoneen taulu s. 45–46, Käytännön vinkkejä s. 114). Käytännön läheisyys korostuu useassa luvussa. Esimerkiksi aineiston keruuseen ja analyysimenetelmän valintaan liittyviä asioita käydään läpi ”kädestä pitäen” (esim. s. 61, 119–120, 168 ja 183) ja tutkimuksen teon eettisiä periaatteita korostetaan useassa kohdassa (esim. tutkimusluvut ja osallistujien yksityisyyden suojaaminen). Tutkimuseettisiä kysymyksiä onkin syytä korostaa, sillä usein kielen oppimista koskeva tutkimus toteutetaan kouluissa ja osallistujina on alaikäisiä lapsia ja nuoria. Myös itse analyysin tekoon ja raportin kirjoittamiseen tarjotaan käytännön esimerkkejä useassa luvussa (esim. s. 177–178). Teoksen kohderyhmä tulee hyvin esille erityisesti silloin, kun artikkeleissa kehoitetaan suunnittelemaan tutkimusta yhdessä ohjaajan kanssa (mm. s. 138, 168 ja 173). Vaikka teos onkin siis ensisijaisesti tarkoitettu opinnäytteiden tekijöille, saavat kokeneemmatkin tutkijat ja opinnäytteiden ohjaajat varmasti hy-

viä vinkkejä omaan työhönsä. Käsitteet on selitetty tyhjentävästi: myös aloitteleva tutkija (esimerkiksi kandidaatintutkielman tekijä) on huomioitu. Kielitieteen ja tutkimuksen teon peruskäsitteitä sekä tavallisia arkikielen termiytyneitä sanoja selitetään kontekstissaan (esim. pragmaatiikka s. 52, etnografia s. 88, elaboroida s. 117, koe s. 163, psykolingvistiikka s. 169, pilotointi s. 174, fonetiikka ja fonologia s. 180). Siten eritasoiset lukijat pysyvät varmasti hyvin mukana.

Kirjan rakenne on selkeä ja eri luvujen välisiä viittauksia on paljon. Luvut nivoutuvat siis luonnollisesti yhteen. Joissakin kohdissa kappaleiden keskinäinen järjestys aiheuttaa kuitenkin ihmetystä: esimerkiksi kyselyä tutkimuksen teon menetelmänä esittelevässä luvussa 9 on monia viittauksia lukuihin 10 ja 12. Kymmenennessä luvussa paneudutaan kokeellisiin menetelmiin ja kahdennessatoista luvussa kielitaidon arviointiin tutkimusvälineenä ja tutkimuksen kohteena, mutta samalla esitellään yleisemmin mm. tutkimustulosten yleistettävyyttä laadullisessa ja määrällisessä tutkimuksessa. Olisivatko nämä useisiin tutkimusaiheisiin soveltuvia menetelmiä esittelevät luvut 10 ja 12 voineet olla jo aikaisemmin, esimerkiksi ensimmäisen luvun jälkeen, ennen siirtymistä suppeampia tutkimusmetodeja ja -aiheita esitteleviin lukuihin? Toisaalta koska teos on käsikirjamainen, ei artikkelien järjestyksellä ole niin suurta merkitystä. Kirjassa on havainnollistavia taulukoita ja kuvia. Ne ovat useimmiten selkeitä, mutta jotkin kuvat olisivat voineet olla hieman suurempia. Esimerkiksi luvussa 6 valokuvilla on keskeinen osa tutkimuksessa, mutta esimerkkivalokuvat ovat hyvin pieniä (s. 111–113). Myös luvun 11 ääntämisen tutkimiseen liittyviä kuvia 2 ja 4

(s. 193 ja 198) olisi mukavampi tulkita, jos ne olisivat suurempia.

Yksittäiset luvut on rakennettu selkeästi: niissä selitetään käsitteet, kerrataan ja tehdään yhteenvetoja sekä havainnollistetaan esimerkkien avulla. Esimerkit ovat suurimmaksi osaksi kirjoittajien omista tutkimuksista. Kirjan artikkelien kirjoittajat ovat siis alansa asiantuntijoita. Kielitaidon arviointia käsittelevässä luvussa 12 positiivista ovat lukuisat konkreettiset esimerkit opinnäytetöistä. Näin luvussa korostetaan, että myös pro gradu -tutkielmat ynnä muut opinnäytteet ovat jo ns. oikeaa tutkimusta, joka otetaan vakavasti. Samalla lukija saa esimerkkejä siitä, millaisia aiheita opinnäytteissä voidaan käsitellä ja kuinka tutkimus rakennetaan. Jokaisen luvun lopussa esitellään lisäksi lähteet ja mahdollisesti myös muuta aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Nämä kirjallisuusluettelot tarjoavat opinnäytetyön tekijälle hyvän ponnistuslaidan lähteä itse etsimään lisää tutkimustietoa kustakin aiheesta.

Kielenoppimisen tutkijan apuväline

Kalajan, Alasen ja Dufvan toimittama teos esittelee kattavasti ja selkeästi eri tutkimusalueita ja -menetelmiä konkreettisten esimerkkien kera sekä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Lukija saa kuvan siitä, kuinka laaja soveltavan kielentutkimuksen ala on ja kuinka monenlaisista näkökulmista kielen oppimista, opettamista ja arviointia voi tutkia. Soveltavaan kielentutkimukseen luetaan kuitenkin usein kuuluvaksi myös muita kielen käyttöön liittyviä aloja kielikoulutuksen, oppijankielen ja arvioinnin tutkimuksen lisäksi, kuten esimerkiksi käännöstiede. Kirjan nimi *Kieltä tutkimassa* voikin olla hieman harhaanjohtava. Paremmin ni-

meksi sopisi esimerkiksi *Kielen oppimista tutkimassa*, sillä useat artikkelit koskevat tutkimusmenetelmiä ja tutkimusaiheita, joissa tutkimuskohteena ei ole pelkkä kieli, vaan esimerkiksi kielenoppija ja hänen ominaisuutensa.

Kieltä tutkimassa sopii oppikirjaksi erityisesti kieltenopettajaksi opiskeleville, esimerkiksi syventävien opintojen seminaariin ja maisterintutkielman tekoon. Teoksesta on hyötyä myös aloittelevalle jatko-opiskelijalle, jonka aihe liittyy kielen oppimiseen, opettamiseen tai arviointiin. Teos sisältää mielenkiintoisia huomioita myös jo valmistuneiden kieltenopettajien luettavaksi (esim. s. 54: Miten kielenkäyttöä yleensä harjoitellaan luokkahuonetilanteissa?). Opinnäytetöiden tekijöille teos on oiva apuväline oman tutkimusaiheen valinnassa. Joissakin artikkeleissa jopa ehdotetaan aiheita, jotka vaativat lisätutkimusta (esim. s. 127). *Kieltä tutkimassa* kannustaa tutkimuksen tekoon. Selkeä tutkimusmenetelmien ja -aiheiden kuvaus sekä käytännönläheiset esimerkit herättävät saman tien lukijan mielessä ideoita mahdollisista tutkimuksen kohteista. Siksi jokaisen opinnäytetyötä aloittavan kieltenopettajaksi opiskelevan onkin hyödyllistä tutustua tähän kirjaan.

LAURA LAHTI
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- BROWN, JAMES DEAN – RODGERS, THEODORE S. 2002: *Doing second language research*. Oxford Handbooks for Language Teachers. Oxford: Oxford University Press.
- HINKEL, ELI (toim.) 2005: *Handbook of research in second language teaching and*

- learning*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- LARSEN-FREEMAN, DIANE – LONG, MICHAEL H. 1991: *An introduction to second language acquisition research*. Applied Linguistics and Language Study. London: Longman.
- SAJAVAARA, KARI – PIIRAINEN-MARSH, ARJA (toim.) 2000: *Näkökulmia soveltavaan kielentutkimukseen*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 3. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.